

на хід бесіди, не висловлюються логічно та зв'язно; не використовують мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань.

Висновки із проведеного дослідження. Процес формування комунікативної компетентності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку виявився результативнішим за таких педагогічних умов: створення в дошкільній освітній установі розвивального предметно-ігрового середовища; забезпечення особистісно-орієнтованого підходу до дітей в ігровій діяльності; готовності вихователів до формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку та взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку: мовленнєві ігри, вправи, ситуації. Київ: «Слово», 2008. 250 с.
2. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. Вопросы психологии. 1966. № 6. С. 62–76.
3. Гордій Н.М. Визначення ролі гри та іграшок у розумовому вихованні дітей у сім'ї. Підготовка батьків до виховання дітей у педагогічній журналістиці: монографія. Суми: ВВП «Мрія», 2016. С. 67–83.
4. Гурковська Т.Л. Дитина до трьох: психологічний портрет з рекомендаціями. Дошкільне виховання. 2007. № 12. С. 28–29.
5. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс. Київ: «Слово», 2016. 380 с.
6. Карпова С.Н., Лысюк Л.Г. Игра в нравственном развитии ребенка. Москва, 1986. 165 с.
7. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ: Освіта, 1998. 132 с.
8. Koryakina I. Peculiarities of creativity development in children of senior preschool age in play activity. Herausgeber. Journal L'Association. 1901, "SEPIKE" – Osthofen, Deutschland, Poitiers, France, 2014. С. 23–26.
9. Луценко І.О. Дитина-дорослий: вчимося спілкуватись. Київ: Світич, 2008. 156 с.
10. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.
11. Сорокина А.И. Дидактические игры в детском саду. Москва: Просвещение, 1982. 98 с.
12. Эльконин Д. Психология игры. Москва: Педагогика, 1978. 253 с.

УДК 378:316.46-044.9

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Карманенко В.В., асистент
кафедри педагогіки та суспільних наук
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

У статті розглянуто проблему формування лідерських якостей студентів за допомогою системи форм і методів освітнього процесу закладу вищої освіти. Визначено можливості занять і тренінгів у формуванні лідерських якостей студентів економічних університетів. Схарактеризовано методи формування лідерських якостей студентів економічних університетів: метод інформування, метод дискусії, метод ділової гри, метод рольової гри, метод системного аналізу, метод експертної оцінки і метод проєктів. Наголошено на результативності використання форм і методів формування лідерських якостей студентів економічних університетів для оцінки студентами власної ефективності як потенційного лідера та планування розвитку свого лідерського потенціалу.

Ключові слова: лідер, лідерські якості, студенти економічних університетів, викладач закладу вищої освіти, заняття, тренінг, дискусія, рольова гра.

В статье рассмотрена проблема формирования лидерских качеств студентов с помощью системы форм и методов образовательного процесса учреждения высшего образования. Определены возможности занятий и тренингов в формировании лидерских качеств студентов экономических университетов. Охарактеризованы методы формирования лидерских качеств студентов экономических университетов: метод информирования, метод дискуссии, метод деловой игры, метод ролевой игры, метод системного анализа, метод экспертной оценки и метод проектов. Отмечена результативность использования форм и методов формирования лидерских качеств студентов экономических университетов для оценки студентами собственной эффективности в качестве потенциального лидера и планирования развития своего лидерского потенциала.

Ключевые слова: лидер, лидерские качества, студенты экономических университетов, преподаватель учреждения высшего образования, занятия, тренинг, дискуссия, ролевая игра.

Karmanenko V.V. FORMS AND METHODS OF FORMING LEADERSHIP QUALITY TO STUDENTS OF ECONOMIC UNIVERSITIES

The article deals with the problem of forming the leadership qualities students through a system forms and methods of educational process in the institutions of higher education. The possibilities of classes and trainings in formation of leadership qualities students of economic universities are determined. Methods of formation the leadership qualities students of economic universities are described: method of informing, method of discussion, method of business game, role play method, method of system analysis, method of expert evaluation and method of projects. The effectiveness to use forms and methods of formation thr leadership qualities students of economic universities for assessing students' own effectiveness as an actual or potential leader and planning the development their leadership potential is emphasized.

Key words: leader, leadership qualities, students of economic universities, teacher of institution of higher education, classes, training, discussion, role-playing game.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток економічних процесів та всеохоплююча глобалізація стимулюють підвищення інтенсивності конкуренції у всіх сферах життєдіяльності людини. Управління людським капіталом потребує нових ефективних підходів – використання лідерської парадигми, лідерського типу управління, особистісного й професійного позиціонування. Потреба у фахівця нового покоління, лідерського типу є надзвичайно гострою та вимагає виявлення й формування лідерських якостей у ході фахової підготовки в економічних університетах, мотивацією для подальшого саморозвитку та самовдосконалення у ході професійної діяльності.

Інтеграція України у міжнародний освітній простір вимагає від вищої школи створення сприятливих умов для підготовки фахівців нового покоління – фахівців лідерського типу, з активною життєвою й професійною позицією, здатних нести особисту та колективну відповідальність, вмотивованих до постійного самовдосконалення та саморозвитку своїх особистісних і професійних якостей. Цього можна досягнути застосувавши в освітньому процесі ефективні форми і методи навчання. Вони дадуть змогу моделювати майбутню професійну діяльність, конструювати ситуації професійної комунікації формувати особистісні й професійні якості студента економічного університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лідерство як особистісна і професійна парадигма є надзвичайно цінним для економічного успіху конкретної організації та держави у цілому. Посилена увага наукової спільноти до проблематики формування лідерських якостей у студентів закладів вищої освіти є цілком виправданою. Створення умов для розвитку лідерських якостей у студентів і формування соціально активної особистості стали предметом дослідження І.П. Краснощок, О.О. Нестулі, О.О. Савельєвої та ін. Проблеми діяльності викладача, упровадження інноваційних форм методів навчання в освітній процес

закладу вищої освіти, їх вплив на розвиток професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців вивчали А.В. Зоріна, М.В. Кітаєва, Я.В. Примаченко та ін.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати значення і особливості застосування в освітньому процесі форм і методів формування лідерських якостей студентів економічних університетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною інформаційною магистраллю у навчальному процесі вищої школи, що сприяє засвоєнню системи знань зі спеціальності, формує широкий професійний світогляд і наукове мислення, є заняття. М.В. Кітаєва зазначає, що важливим елементом занять стає критичне зіставлення цілей, поставлених викладачем, і цілей, особистісно-значущих для студентів [2, с. 16].

Найбільш значущим в організації заняття є рефлексивний етап, у ході якого студенти аналізують власні дії по досягненню мети, визначення недоліків, прогнозування подальшої роботи. Під час вказаного етапу студенти набувають вміння самоаналізу і самоконтролю.

Після постановки мети і завдань викладач приступає до мотивації студентів. Викладач на кожному занятті показує студентам значущість поставленої мети як для професійного, так і особистісного зростання. Наприклад, при вивченні теми «Лідерство та керівництво» викладач наголошує на важливості формування лідерських якостей у розвитку особистості, визначає мету і завдання вдосконалення особистісних і професійних якостей керівника.

Уміння планувати власну діяльність сприяють розвитку у студентів зібраності, цілеспрямованості і впевненості у власних силах. Саме планування передбачає визначення шляхів досягнення мети і розвиває лідерський потенціал. Одним з елементів керівництва заняттям є прийняття рішень. Прийняті рішення повинні бути мобільними і нестандартними, перспективними і конкретними. Нині рішення найчастіше приймаються колективно, що сприяє за-

своєнню лідерських навичок на практиці. Наприклад, на занятті складається ситуація невідповідності студентів до обговорення теми. Викладач пропонує студентам написати реферативний огляд, проаналізувати наявний досвід.

Будь-яке практичне заняття найбільш ефективно ніж активне обговорення питань, що забезпечується методом «мозкового штурму», ділової гри. При цьому розвиваються такі лідерські якості, як цілеспрямованість, комунікабельність, вміння переконувати і доводити власну думку. Лекції, організовані у режимі діалогу, також дають кращий результат із досягнення поставлених завдань.

На думку О.О. Савельєвої, керівництво навчальною діяльністю студентів на занятті передбачає використання викладачем особистісно-орієнтованого навчання, коли всі включаються в активне спільне розмірковування [6, с. 82].

Контрольно-оцінюваний етап заняття спрямовується на визначення ефективності поставлених цілей; перевірку логіки побудови плану; виявлення недоліків; надання своєчасної допомоги; прогнозування розвитку. Особливо необхідно при постійному контролі й оцінюванні коригувати отримані результати. Детальне дослідження причин тієї чи іншої невдачі формує у студентів здатність сприймати критику і робити з неї висновки, здатність до самоаналізу, які є важливими якостями лідера. Досягненням контрольно-оцінювального етапу є зіставлення оцінок викладача і студентів, що сприяє формуванню в останніх самоконтролю.

Зміст тренінгової форми роботи полягає у створенні і реалізації педагогічної підтримки студентського лідерства, визначення завдань власного розвитку, формування рівноправних взаємовідносин у системі «студент – викладач», «студентська група – викладач». Розроблена програма модульної дисципліни «Основи лідерства» та «Особиста й професійна ефективність. Комплекс тренінгів з розвитку лідерських якостей у студентів економічних університетів» містять інтерактивні групові та індивідуальні завдання для виявлення, розвитку та вдосконалення особистих лідерських якостей.

Метод інформування використовується у ході проведення тренінгу для надання більш повної інформації з проблеми лідерства і розширює коло сприйняття світу.

Метод дискусії забезпечує обговорення проблеми, що викликає суперечливі точки зору. Дискусія відрізняється від інших форм тим, що завжди є аргументованою, опонент представляє свою позицію

співрозмовнику, спираючись на конкретні факти. Наприклад, учасникам дискусії «Я з Вами не завжди погоджуюся» пропонується проаналізувати вислови видатних людей, довести, що дії героя були спрямовані саме на досягнення певного результату. Студентам пропонується до перегляду короткі відеоролики з різними ситуаціями спілкування між старостою і студентами, викладачем і студентами і т. д. Після перегляду студенти обговорюють поведінку героїв відеороликів, їх помилки у поведінці, висловлюють свою думку щодо можливих шляхів розв'язання проблеми. Завдяки цьому учасники дискусії отримують вміння і навички самоконтролю і співпраці, вчать слухати, приймати точку зору і враховувати погляди інших людей.

Метод рольової гри забезпечує відтворення найбільш близької до реальності ситуації. Програючи різні ситуації у рольовій грі, людина відчуває себе впевненішою у реальній життєвій ситуації. Ділова гра використовується для відпрацювання можливих професійних ситуацій, для обміну думками та знаннями між майбутніми фахівцями [3].

Студентам пропонується взяти участь у розігруванні життєвих ситуацій у ролі лідерів і підлеглих. Після представлення своєї версії розв'язання ситуації всі учасники аналізують і обговорювали поведінку героїв, висловлюють свою думку, роблять висновки. Необхідно пропонувати студентам ситуації, з якими вони можуть зіткнутися у повсякденному та професійному житті (спілкування зі старостою, куратором, викладачем, представником студентської ради і т. д.). Завдяки цьому відбувається закріплення студентами навичок поведінки лідера у різних ситуаціях, вміння працювати у команді, розвиток комунікативних навичок, формування і розвиток творчого мислення, виховання індивідуального стилю поведінки у процесі взаємовідносин з оточуючими і подолання психологічного бар'єра прийняття на себе ролі лідера.

У рольовій грі важливий не тільки результат, але і сам процес «проживання», пов'язаний з ігровими діями. Хоча ситуація, що програється студентами, є уявною, але почуття, пережиті ними, реальні. Розігруючи діалог між підлеглим і керівником, учасники гри беруть на себе їхні обов'язки, відтворюють стиль спілкування і манеру поведінки. Спостерігаючи за студентами, викладач коригує їх поведінку, намагається закласти у майбутніх офіційних і неофіційних лідерів шанобливе ставлення до своїх колег, почуття справедливості, відповідальності, здатність до особистісно-орієнтованої взаємодії, побудованої на діалозі.

На думку А.В. Зоріної, у грі студенти, самостійно розподіляючи ролі, підсвідомо беруть на себе ту ступінь відповідальності, яка властива їм у повсякденному житті. Найбільш активний, енергійний і ініціативний студент, який прагне у всьому бути попереду, як правило, обирає роль організатора, стаючи явним лідером у групі. Він дає доручення, розподіляє завдання, призначає на «посади». Викладач, спостерігаючи за діями подібного лідера, і при необхідності, коригуючи його, відмічає також і поведінку інших членів групи, їх бажання або небажання беззастережно виконувати надані їм доручення, прагнення взяти участь в організації гри або пасивну, мовчазну згоду на будь-який розвиток подій [1, с. 8].

Метод системного аналізу використовується як метод реальної оцінки стану речей, ситуації взаємовпливу лідера й послідовників, для стимулювання глибокого усвідомлення учасниками взаємодії мотивів своєї поведінки та поведінки членів групи. Метод експертної оцінки розкриває себе як процедура отримання оцінки проблеми на основі думки спеціалістів-професіоналів.

Метод проектів створює ситуацію змагальності. Студент спільно з викладачем знаходить інформацію про способи поведінки у будь-яких ситуаціях. Студент (група студентів) виступають зі своїм проектом перед аудиторією. Після виступу проводиться обговорення проекту, автори проекту відповідають на поставлені запитання, завдяки чому отримують нові знання про різні життєві і професійні ситуації і способи поведінки у них. Метод проектів дозволяє формувати і розвивати такі якості лідера, як вміння виступати перед аудиторією, рішучість і впевненість у собі, вміння тримати себе, переконувати, відстоювати власні переконання. Він сприяє формуванню і розвитку необхідних для лідера якостей: працездатність, прагнення до перемоги, ініціативність, прагнення домагатися позитивних результатів, командна робота.

Висновки з проведеного дослідження. Формування і розвиток лідерських навичок у студентів економічних університетів постає як складне завдання, виконання якого залежить від майстерності викладача, його гнучкості і вміння встановити

зі студентами неформальні відносини для підвищення їхньої впевненості у собі і своїх можливостях.

Аудиторні заняття і тренінги, колективні дискусії, науково-дослідна робота студентів, рольові та ділові ігри утворюють структурований змістовий простір і визначають процес і результати оцінки особистості лідера студентами, гарантують визнання лідера його послідовниками, дають змогу кожному студенту прогнозувати власну ефективність як актуального чи потенційного студентського лідера та планувати розвиток свого лідерського потенціалу. Їхньою важливою перевагою є насиченість низкою творчих завдань і розвивальних вправ, які дозволяють студентам пережити певну педагогічну ситуацію, поставити себе на місце певної людини, проаналізувати мотиви і наслідки її поведінки та вчинків і зробити власні висновки, що дозволить уникати конфліктних ситуацій у повсякденному житті і сприятиме проявам лідерських якостей.

Перспектива подальших наукових розвідок може бути пов'язана з удосконалювання методів і форм педагогічного процесу формування лідерських якостей у студентів економічних університетів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зорина А.В. Педагогические условия формирования лидерских качеств у студентов вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Нижний Новгород, 2009. 20 с.
2. Китаева М.В. Я – лидер. Курс становления. Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. 173 с.
3. Краснощок І. П. Розвиток лідерських якостей студентів. URL: [file:///C:/Users/Alena/Downloads/Nz2012_112_29%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Alena/Downloads/Nz2012_112_29%20(1).pdf).
4. Нестуля О.О. Лідер вищого навчального закладу. Проблеми функціонування вищих навчальних закладів економічного профілю: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. С. 165–167.
5. Примаченко Я.В. Актуальные направления психологической подготовки руководителя-лидера. Высшее образование сегодня. 2009. № 9. С. 42–46.
6. Савельева О.О. Оцінка лідерського потенціалу студентів як майбутніх управлінців. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2010. № 4. Т. 4. С. 81-84.